
DOKUMENTUM

A BOLOGNAI FOLYAMAT

Bologna. Az európai országok felsőoktatás-politikai vitáinak, értekezéseinek manapság valószínűleg ez az egyik legtöbbet emlegetett fogalma. Szűkebb jelentésében a Bolognai Nyilatkozatot értjük alatta, amelyet 1999-ben írtak alá az oktatási miniszterek, hogy benne elkötelezzék magukat az európai felsőoktatási térség kialakítása mellett. A Nyilatkozat azonban nem előzmények, következmények nélküli. A Párizsban összejött négy európai nagyhatalom – az Egyesült Királyság, Franciaország, Németország és Olaszország – egy évvel korábbi ún. Sorbonne-i Nyilatkozata már lefektette az alapelveket. A bolognai, immár 29 ország részvételével megrendezett konferenciát Salamanca, illetve Prága követte, 2003-ban pedig Berlinben fogtak az érintettek találkozni. (A helyszínek kiválasztása mellesleg nem véletlen, jelentős szimbolikus tartalommal bír, hisz mindegyik esetében nagy múltú egyetemi városról van szó.) Tágabb értelemben tehát Bologna jelenti ezeket a különböző konferenciákat, az ott megszületett dokumentumokat, illetve azok kihatásait az egyes országok felsőoktatására, más szóval: a bolognai folyamatot.

Első ránézésre a bolognai folyamat kétszeresen is felülről jövő kezdeményezésnek tűnik. Egyrészt, ahogy említettük, a Sorbonne-i Nyilatkozatot az Európai Unió gazdaságilag legerősebb négy országa írta alá. Ők azok, akik kijelölték a követendő utat, a többi országnak csak statisztaszerep jut; kénytelenek csatlakozni, ha nem akarnak lemaradni. Másképp fogalmazva, rövid ideig mintha e négy ország testesítette volna meg Európát. (Persze nem új egy ilyen szemlélet, gondoljunk csak a londoni Albert-emlékműre. Az ezt körülvevő szobrok közül egy kis csoport Európát szimbolizálja, jóllehet csupán négy alakot fog össze: Nagy-Britanniát, Németországot, Franciaországot és Itáliát.) Másrészt az első két konferencián miniszterek vettek részt. A ténylegesen érintettek, az egyetemek képviselői csak Salamancában bukkantak fel. Négy ország mint Európa, egy-egy felsőoktatásért felelős miniszter mint hazája felsőoktatásának *pars pro toto*? Bizonyos fokig helytálló egy ilyen megállapítás. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a nyilatkozatokban lefektetett célok nem hirtelen pattantak ki valakik agyából, hanem maguk is egy szerves folyamat részei. Így a kreditrendszer létrehozása lényegében mindenütt folyik, a kétszintű képzések bevezetésével is már évek óta kísérleteznek több országban annak ellenére, hogy ezek (leginkább a duális jellegű) felsőoktatási rendszerek gyökeres átalakítását vetítik elő. Ebben az értelemben az említett nyilatkozatoknak a szerepe nem annyira a kezdeményezésben, mint inkább egy meglévő folyamat felgyorsításában rejlik.

A jelen számunkban közölt négy írás részben már megjelent magyarul, de úgy gondoljuk, érdemes egyszer a szövegeket egymás mellé helyezve, mintegy csokorba szedve, az olvasó elé tárni.

Sorbonne

*Közös nyilatkozat az európai felsőoktatási rendszer harmonizációjáról
Sorbonne, Párizs, 1998. május 25.*

Az európai egység folyamatát rendkívüli jelentőséggel bíró események vitték előre a közelmúltban. Bármennyire is fontosnak tartjuk ezeket, mégsem feledkezhetünk meg arról, hogy számunkra Európa nem csak az eurót, a bankokat és a gazdaságot jelenti: a tudás Európája is kell, hogy legyen. Földrészünk intellektuális, kulturális, társadalmi és technikai dimenzióit tovább kell építenünk és erősítenünk. Ezt a feladatot az egyetemek tudják jobbára elvégezni, melyek kulcsszerepet töltenek be e fejlődésben.

Az egyetemek bölcsője Európa volt több mint hétszáz éve. A mi négy országunk büszkélkedhet azzal, hogy a legrégebbi egyetemek közül többnek is otthont adott, melyek mostanában ünneplik nevezetes évfordulóikat, ahogy például most a Párizsi Egyetem. Akkoriban akadálytalanul áramlottak az ismeretek az egyetemi hallgatók és tudósok között, a tudást gyorsan terjesztették az egész földrészen. Manapság túl sok az olyan hallgató, aki anélkül szerez diplomát, hogy tanulmányai egy részét országa határain kívül folytatta volna.

Az oktatás és a munka világának döntő változásai előtt állunk, a szakmai életpályák diverzifikációja várható, melyhez az egész életen át tartó nevelés és képzés elengedhetetlen feltétel. Olyan felsőoktatási rendszerrel tartozunk hallgatóinknak és tágabb értelemben társadalmunknak, mellyel biztosíthatjuk a legkedvezőbb feltételeket az egyéni képességek kibontakoztatásához.

A felsőfokú tanulás európai régiója a lehetőségek gazdag tárháza, melyben természetesen tiszteletben tartjuk a sokféleséget, másrészt folyamatosan törekszünk arra, hogy elmozdítsuk az akadályokat, és úgy alakítsuk a tanulás és tanítás kereteit, hogy ezzel segítsük a mobilitást és a szorosabb együttműködést.

Az európai felsőoktatás nemzetközi elismertsége és a benne rejlő lehetőségek közvetlen kapcsolatban állnak azzal, hogy a külső és belső összefüggései jól átláthatók. Minden jel szerint olyan rendszer van kialakulóban, melyben két szintet, egy alap- (undergraduate) és egy egyetemi (graduate) képzést lehetne nemzetközi összehasonlításban és megfeleltetésben vizsgálni.

E rendszer eredetiségét és rugalmasságát a kreditrendszer (mint például az ECTS – European Credit Transfer System, Európai Kreditátváltási Rendszer) és a szemeszterek alapozhatják meg. Így lehetővé válik a szerzett kreditek érvényesítése azok számára, akik különböző európai egyetemeken folytatják az alapképzésük vagy az alapvizsga utáni tanulmányaik egy részét és szeretnének fokozatot elérni az annak megfelelő időben a későbbiekben. Természetesen követelmény az, hogy a hallgatók be tudjanak kapcsolódni a tudomány világában szakmai életpályájuk bármely szakaszában és a legkülönbözőbb háttérrel is.

Az alapképzés hallgatói férhessenek hozzá sokféle képzési programhoz, ide értve a multidiszciplináris tanulmányokat, a nyelvi készségek és az új információ-feldolgozó technológiák felhasználásában való jártasság fejlesztését is.

Az első diplomások választhatják a rövidtávon megszerezhető „master” vagy a hosszú távon megszerezhető doktori fokozatot, fenntartva a kettő közötti átjárhatóságot. A kutatásnak és az önálló munkának mindkét fokozat esetében megfelelő hangsúlyt kell adni.

Mind az alap-, mind a diplomás képzésben kapjanak a hallgatók késztetést arra, hogy legalább egy szemesztert töltsenek külföldi egyetemen. Ugyanakkor több oktató és kutató dolgozzék külföldön. A lehető legjobban kell kihasználni az Európai Unió egyre gyorsab-

ban növekedő támogatási lehetőségeit, melyekkel a hallgatók és oktatók mobilitását kívánják elősegíteni.

A legtöbb országban, és nem csak Európában, tisztában vannak azzal, milyen fontos a fejlődési folyamat támogatása. Az európai rektorok, egyetemi vezetők, szakértői csoportok és tudósok tanácskozásain országainkban már elkezdődött a gondolatok széles körű megvitatása.

Tavaly Lisszabonban már elfogadták azt az egyezményt, mely meghatározza az európai tudományos élet kereteiben az egyetemi minősítési rendszert. Az egyezményben lefektették az alapvető követelményeket és elfogadták, hogy az egyes országok ennél még konstruktívabb tervet is kidolgozhatnak. E megállapításokra alapozva lehet tovább lépni, tovább fejlődni. Az Európai Unió megfelelő direktívái szerint máris jól megalapozott a felsőoktatásban adható fokozatok kölcsönös elismerése a szakmai képzés területén.

Mindemellett kormányaink továbbra is jelentős szerepet játszanak abban, hogy a megszerzett tudás megfelelően érvényesülhessen és a megszerzett fokozatokat jobban elismerjék. Arra számítunk, hogy ezzel tovább segítik az egyetemek közötti megállapodások létrejöttét. A felsőoktatás szektorait és tudományos fokozatait egységbe foglaló keretek megvalósítását a már létező tapasztalatok, közös diplomák kezdeményezések és az összes érintett dialógusai további erősítésével segíthetjük.

Mi, az itt megjelentek arra kötelezzük magunkat, hogy erősítjük azokat a közös működési kereteket, melyek célja a hallgatói mobilitás és a foglalkoztathatóság külső elismerésének és támogatottságának a javítása. A Párizsi Egyetem évfordulója ma itt a Sorbonne-on nagyszerű alkalom arra, hogy elindítsuk közös vállalkozásunkat az európai felsőoktatási régió megteremtésére, ahol a nemzeti identitás és a közös érdekek egymással összefüggenek és Európa, valamint annak egyetemi hallgatói, általánosabban minden polgára javára egymást erősítik. Felhívjuk az Európai Unió többi tagállamát és Európa többi országát, hogy csatlakozzanak hozzánk a cél elérésében, és felhívunk minden európai egyetemet arra, hogy biztosítsák a polgároknak a folyamatosan tovább fejlesztett, mai igényeinkhez igazított képzést, s ezzel segítsenek fenntartani azt a státust, melyet Európa kivívott magának a világban.

Aláírók

Claude Allègre, miniszter, Oktatási, Kutatási és Műszaki Fejlesztési Ügyek Nemzeti Minisztériuma, Franciaország

Luigi Berlinguer, miniszter, Közoktatási, Felsőoktatási, Tudományos és Műszaki Fejlesztési Minisztérium, Olaszország

Tessa Blackstone, miniszter, Felsőoktatási Minisztérium, Egyesült Királyság

Jürgen Rüttgers, miniszter, Oktatási és Kutatási Ügyek Szövetségi Minisztériuma, Németország

* * *

Bologna

*Az európai felsőoktatási térség
Európa oktatási minisztereinek közös nyilatkozata,*
Bologna, 1999. június 19.*

Az utóbbi évek rendkívüli vívmányainak köszönhetően az európai folyamat, egyre növekvő fontosságú, az életet ténylegesen befolyásoló realitássá vált az Európai Unió és annak polgárai számára. A kitáguló lehetőségek és a többi európai országgal mélyülő kapcsolatok ennek a realitásnak szélesebb dimenziót kölcsönöznek. Mindemellett tanúi lehetünk a politikai és az akadémiai világban, valamint a közvéleményben annak a növekvő tudatosságnak, amely egy teljesebb és kiszélesedő Európa megalapítására vonatkozik, amely felépíti, és fokozatosan erősíti intellektuális, kulturális, szociális, tudományos és technológiai dimenzióit.

A Tudás Európája ma már széleskörűen elismert nélkülözhetetlen eleme a társadalmi és emberi fejlődésnek, az európai polgári lét megszilárdításának és gazdagodásának. Olyan elhanyagolhatatlan komponens, amely lehetővé teszi, hogy a polgárok elsajátíthassák azokat a legfontosabb tulajdonságokat, amelyek által képessé válnak arra, hogy a közös értékek vállalásával és a közös társadalmi és kulturális térhez való tartozás tudatosságával szembenézzenek a közelgő új évezred kihívásaival.

Ma már általánosan elismert az oktatás és az oktatásban történő együttműködés fontossága egy stabil, békés és demokratikus társadalom kifejlesztésében és megerősítésében, különös tekintettel Délkelet-Európa helyzetére.

Az 1998. május 25-i Sorbonne Nyilatkozat, amelyet ezek a megfontolások támasztanak alá, hangsúlyozza az egyetemeknek Európa kulturális dimenziói kifejlesztésében betöltött központi szerepét. A Nyilatkozat határozottan állást foglal az európai felsőoktatási térség létrehozása mellett, amely kulcstényező a polgárok mobilitásának és munkaerőként való alkalmazhatóságának elősegítésében és az európai kontinens általános fejlesztésében.

Számos európai ország elfogadta a Nyilatkozatban foglalt célkitűzések megvalósításához történő hozzájárulásra való felkérést, és aláírásával fejezte ki a benne foglalt alapelvekkel történő egyetértését. Az Európában, az utóbbi időben véghezvitt és folyamatban lévő felsőoktatási reformok híven tükrözik több európai kormányzat ez irányú elkötelezettségét.

Az európai felsőoktatási intézmények elfogadták ezt a kihívást, felvállalva az európai felsőoktatási térség kiformalásának fontos szerepét, híven követve az 1988-as Bolognai Egyetemi Magna Chartában megfogalmazott alapelveket. Mindez különlegesen fontos, mivel az egyetemek függetlensége és autonómiája biztosítja, hogy a felsőoktatási és a tudományos kutatási rendszerek folyamatosan kövessék a velük szemben támasztott változó elvárásokat, a társadalmi igényeket és a tudományos ismeretek fejlődését.

A megteendő utat a helyes irányban jelöltük ki értelmes célok elérése érdekében. A felsőoktatási rendszerek fokozottabb összeegyeztethetőségének és összehasonlíthatóságának megvalósítása mindazonáltal folyamatos elkötelezettséget igényel. Ezt a folyamatot konkrét intézkedések megtételével támogatnunk kell, hogy tényleges haladást érzünk el. A június 18-án megtartott ülés, amelyen országaink mindegyikének szakértői és tudósai vettek részt, nagyon hasznos javaslatokat tett elénk a kezdeti lépésekre vonatkozóan.

Részleteiben is figyelmet kell fordítanunk az európai felsőoktatási rendszer nemzetközi versenyképességének a fokozására. Bármely civilizáció életképessége és hatékonysága azzal a vonz-

* A Nyilatkozat e magyar fordítása megtalálható az Oktatási Minisztérium honlapján.

erővel mérhető, amelyet kultúrája más országok számára gyakorol. Gondoskodnunk kell arról, hogy az európai felsőoktatási rendszer világméretben rendkívüli kulturális és tudományos hagyományainkhoz hasonló mértékű vonzerőt gyakoroljon.

Miközben megerősítjük elhatározásunkat a Sorbonne Nyilatkozatban lefektetett általános elvek elkötelezett támogatására, hozzákezdünk ahhoz, hogy felsőoktatási politikánkat rövid időn belül, de mindenképpen a harmadik évezred első évtizedében koordináljuk annak érdekében, hogy az alábbi olyan célokat elérjük, amelyeknek elsőrendű fontosságot tulajdonítunk az egyetemes európai felsőoktatási térség kialakításában és az európai felsőoktatás világméretű fejlesztésében:

Könnyen érthető és összehasonlítható fokozatot adó képzési rendszer bevezetése, – akár a diploma-kiegészítés alkalmazásával – annak érdekében, hogy elősegítsük az európai polgárok elhelyezkedési lehetőségeit és az európai felsőoktatási rendszer nemzetközi versenyképességét.

Alapvetően két fő képzési cikluson, az alapképzésen (undergraduate) és egyetemi (graduate) képzésen alapuló rendszer bevezetése. A második ciklusba való belépés megköveteli az első, legalább három évig tartó ciklus sikeres lezárását.

Az első ciklus után adott fokozat, mint megfelelő képesítés alkalmazható az európai munkaerőpiacon.

A második képzési ciklusnak – sok európai ország gyakorlatának megfelelően – egyetemi vagy doktorátusi fokozathoz kell vezetnie.

Kreditrendszer – mint amilyen az ECTS rendszer – bevezetése, amely a legmegfelelőbb módon elősegíti a legszélesebb hallgatói mobilitást. Legyen lehetőség a kreditek megszerzésére felsőoktatáson kívüli, például az élethosszig való tanulás keretei között, feltéve, hogy azt felsőoktatási intézmények is elfogadják.

Segítsük az egyenlő eséllyel megvalósuló mobilitást a tényleges akadályok leküzdésével, különös figyelemmel:

- a hallgatók viszonylatában a tanuláshoz, a gyakorláshoz és az ehhez kapcsolódó szolgáltatásokhoz való hozzájutásra,
- a tanárok, kutatók és az adminisztratív dolgozók viszonylatában a kutatással, oktatással és gyakorlattal az európai kapcsolatban eltöltött időszakra vonatkozó társadalombiztosítási jogok előfeltétel nélküli figyelembevételére.

A minőségbiztosítás területén az összehasonlítható kritériumokon és módszereken alapuló európai együttműködés kialakításának támogatása.

A felsőoktatás szükséges európai vonatkozásainak támogatása, különösen a tantárgyfejlesztéssel, intézményközi kooperációval, mobilitási lehetőségekkel és a tanulmányokra, a gyakorlati képzésre, és a kutatásra vonatkozó integrált programokkal.

Intézményi kompetenciáink keretén belül, de kellő tekintettel a kultúrák, nyelvek, nemzeti oktatási rendszerek sokféleségére és az egyetemi autonómiára, azért vállaljuk ezeknek a kitűzött céloknak a megvalósítását, hogy megszilárdítsuk a felsőoktatás európai térségét. E célból törekszünk a kormányközi kapcsolatok kialakítására és fejlesztésére az összes európai, a felsőoktatással kapcsolatban álló nem kormányzati szervezettel együttműködésben. Azt várjuk, hogy az egyetemek ismét azonnal és pozitívan reagálnak javaslatainkra, és aktívan hozzájárulnak célkitűzéseink sikeres megvalósításához.

Meggyőződésünk, hogy a felsőoktatás európai térségének kiformálása folyamatos támogatást, értékelést és a folyamatosan fellépő szükségletek állandó adaptációját igényli, ezért elhatároztuk, hogy két év múlva ismét találkozunk abból a célból, hogy értékeljük az elért eredményeket és meghatározzuk az újabb lépések irányát.

Aláírók

- Caspar Einem*, a Tudományos és Közlekedési Ügyek minisztere, Ausztria
Gerard Schmit, főigazgató, Felsőoktatási és Kutatási Ügyek Osztálya, Francia Közösség
 Minisztériuma, Belgium
Jan Adé, főigazgató, Oktatási Osztály, Flamand Közösség Minisztériuma, Belgium
Anna Maria Totomanova, miniszterhelyettes, Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériu-
 ma, Bulgaria
Eduard Zeman, miniszter, Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium, Cseh Köztársaság
Margrethe Vestager, miniszter, Oktatási Minisztérium, Dánia
Tonis Lukas, miniszter, Oktatási Minisztérium, Észtország
Maija Rask, miniszter, Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma, Finnország
Claude Allègre, miniszter, Oktatási, Kutatási és Műszaki Fejlesztési Ügyek Nemzeti
 Minisztériuma, Franciaország
Ute Erdsiek-Rave, miniszter, Oktatási, Tudományos, Kutatási és Kulturális Ügyek tarto-
 mányi Minisztériuma, Schleswig-Holstein
Wolf-Michael Catenhusen, államtitkár, Oktatási és Kutatási Ügyek Szövetségi Minisztériu-
 ma, Németország
Gherassimos Arsenis, miniszter, Közoktatási és Vallási Ügyek Minisztériuma, Görögország
Adam Kiss, helyettes-államtitkár, Oktatási Minisztérium, Magyarország
Gudridur Sigurdardottir, főtitkár, Oktatási Minisztérium, Izland
Pat Dowling, fősztályvezető, Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma, Írország
Ortensio Zecchino, miniszter, Felsőoktatási, Tudományos és Műszaki Fejlesztési Minisztéri-
 um, Olaszország
Tatjana Koke, miniszter, Felsőoktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma, Lettország
Kornelijus Platelis, miniszter, Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma, Litvánia
Erna Hennicot-Schoepges, miniszter, Nemzeti Oktatási és Szakképzési Minisztérium,
 Luxembourg
Loek Hermans, miniszter, Oktatási, Kulturális és Tudományos Ügyek Minisztériuma
 Hollandia
Wilibald Winkler, államtitkár, Nemzeti Oktatási Minisztérium, Lengyelország
Andrei Marga, miniszter, Nemzeti Oktatási Minisztérium, Románia
Louis Galea, miniszter, Oktatási Minisztérium, Málta
Jon Lilletun, miniszter, Oktatási, Kutatási és Egyházügyi Minisztérium, Norvégia
Eduardo Marcal Grilo, miniszter, Oktatási Minisztérium, Portugália
Milan Fiacnik, miniszter, Oktatási Minisztérium, Szlovák Köztársaság
Pavel Zgaga, államtitkár, Oktatási Minisztérium, Szlovénia
Agneta Bladh, államtitkár, Oktatási és Tudományos Minisztérium, Svédország
Tessa Blackstone, miniszter, Oktatási és Foglalkoztatási Minisztérium, Egyesült Királyság
D. Jorge Fernandez Diaz, államtitkár, Oktatási, Felsőoktatási, Kutatási és Fejlesztési Mi-
 nisztérium, Spanyolország
Charles Kleiber, államtitkár, Tudományos és Kutatási Ügyek Szövetségi Minisztériuma,
 Svájc

Salamanca

*Az európai felsőoktatási térség kialakítása
Salamanca, 2001. március 29–30.*

Több mint 300 európai felsőoktatási intézménynek és fő szervezeteinek a képviselője találkozott Salamancában, 2001. március 29–30. között. A céljuk az volt, hogy hozzájáruljanak a bolognai folyamatban részt vevő országok felsőoktatásért felelős miniszterei prágai találkozójának előkészítéséhez. A következő célokban, elvekben és prioritásokban egyeztetek meg.

A jövő formálása

Az európai felsőoktatási intézmények ismételten megerősítik, hogy támogatják a Bolognai Nyilatkozat alapelveit, elkötelezettek az európai felsőoktatási térség kialakítása mellett, mely az évtized végéig meg fog valósulni. Úgy tekintik, hogy az Európai Egyetemek Szövetsége (European University Association, EUA) salamancai megalapítása szimbolikus és gyakorlati jelentőséggel is bír, mivel erőteljesebben hangoztathatják véleményüket mind a kormányok, mind a társadalom előtt, s így hatékonyabban közreműködhetnek saját jövőjük formálásában az európai felsőoktatási térségben.

I. Elvek

Elszámoltatható autonómia

A fejlődés megkívánja, hogy az európai egyetemek az elszámoltatható autonómia alapjával összhangban működhessenek. Autonóm és felelős jogi, oktatási és társadalmi entitásként nyilvánítják ragaszkodásukat az 1988-as Magna Charta Universitatum alapelveihez, kivált a tudomány szabadságához. E szerint az egyetemek maguk alakítják ki stratégiájukat, választják meg prioritásaikat az oktatásban és kutatásban, határozzák meg forrásaikat, körvonalazzák a kurrikulumaikat, és fogalmazzák meg a professzorok és hallgatók felvételi követelményeit. Az európai felsőoktatási intézmények tudomásul veszik mindazokat a problémákat és feladatokat, melyek abból származnak, hogy a verseny feltételei között kell működniük otthon, Európában és a világban, de ehhez a működtetés szabadságára van szükségük, világos és támogató szabályozó rendszerre és méltányos finanszírozásra, másképp hátrányos helyzetbe kerülnek a kooperáció és verseny területén. Az európai felsőoktatási térség megteremtéséhez szükséges dinamika elhal vagy egyenlőtlen versenyt eredményez, ha fennmarad a több ország felsőoktatásában jelenleg tapasztalható túlszabályozás, aprólékos adminisztratív és pénzügyi ellenőrzés.

A verseny a minőséget szolgálja a felsőoktatásban, mely nem zárja ki a kooperációt, és nem értelmezhető pusztán piaci viszonyok alapján. Európa néhány országában az egyetemek még nincsenek abban a helyzetben, hogy egyenlő eséllyel szálljanak versenybe, és különösen sújtja őket a nem kívánatos, Európán belüli brain drain.

Az oktatás mint közös felelősség

Az európai felsőoktatási térséget az európai hagyományoknak megfelelően a képzés közösségi felelősségére kell építeni; arra, hogy az alap- és egyetemi képzés is legyen hozzáférhető széles körben; arra, hogy a képzés a személyes fejlődést és az élethosszig tartó tanulást szolgálja, arra, hogy megegyezzen a polgárrá válás értékeivel valamint a rövid- és hosszú távú társadalmi elvárásokkal.

A kutatásra alapozott felsőoktatás

Mivel a kutatás a felsőoktatás hajtóereje, az európai felsőoktatási térség kialakítása elképzelhetetlen az európai kutatási térség megteremtése nélkül.

A sokszínűség rendszere

Az európai felsőoktatást a nyelvek, nemzeti rendszerek, intézménytípusok, szakmák és kurikulumok sokfélesége jellemzi. Ugyanakkor a jövője azon múlik, hogy sikerül-e ezt az értékes sokszínűséget hatékonyan úgy megszervezni, hogy problémák helyett pozitív eredményeket hozzon, zűrzavar helyett rugalmasságot. A felsőoktatási intézmények a konvergenciára kívánnak építeni, különösen arra a közös nevezőre, mely országhatárokon túl is egységbe foglal egy-egy adott képzést vagy szakot; és a sokféleséget nyereségként, nem pedig az értetlenség és elzárkózás ürügyeként kezelik. Elkötelezettek amellett, hogy a minimális kohézió biztosítására alkalmas önszabályozást hozzanak létre, s így elkerüljék a szélsőségeket a kreditek, fontosabb fokozatok és minőségi kritériumok meghatározásában és alkalmazásában.

II. Kulcskérdések

A minőség mint az alapzat része

Az európai felsőoktatási térséget a tudomány központi értékeire kell építeni, miközben meg kell felelnie a befektetők igényeinek, más szóval minőséget kell létrehozni. Természetesen a minőség ellenőrzésekor figyelembe kell venni az intézmények és képzési programok céljait és feladatait. Fenn kell tartani az egyensúlyt az újítás és a hagyomány, a tudományos kiválóság és a társadalmi-gazdasági igényeknek való megfelelés, a kurikulum koherenciája és a hallgatók választási szabadsága között. Az európai felsőoktatási térség kialakítása átfogja az oktatást és a kutatást, valamint az igazgatást és az adminisztrációt, a hallgatói igények iránti fogékonyságot és az oktatáson kívül eső szolgáltatásokat. A minőség önmagában nem elég, azt fel is kell mutatni és igazolni, hogy ezáltal a hallgatók, a partnerek és a társadalom elismerje és megbízzon benne, akár otthon, Európában vagy a világban.

A minőség kialakításának alapvető feltétele a bizalom, a relevancia, a mobilitás, az összeegyeztethetőség és az attraktivitás az európai felsőoktatási térségben.

Bizalomteremtés

A kutatások értékeléséhez hasonlóan a felsőoktatás minőségbiztosításának is van nemzetközi dimenziója. A minőségbiztosítás alapja Európában nem lehet egyetlen hatóság, mely mindenkire kiterjeszt egy általános követelményrendszert. A jövő útja az, ha európai szinten olyan mechanizmusokat tervezünk meg, melyek a minőségbiztosítás eredményeinek kölcsönös elfogadásán alapulnak, ahol az egyik lehetséges megoldás az „akkreditáció”. Mind e mechanizmusoknak tiszteletben kell tartaniuk a nemzeti, nyelvi és tudományszervezési különbségeket és nem terhelhetik túl az egyetemeket.

Relevancia

A kurikulumoknak különbözőképpen tükrözniük kell az európai munkapiac elvárásait aszerint, hogy a megszerzett kompetenciák az első vagy a második fokozat megszerzése után teszik lehetővé a foglalkoztatást. Az élethosszig tartó tanulás perspektívájában a foglalkoztatottságot leginkább a minőségi oktatás belső értékei, az értelmezés és a szakok tartalmának sokfélesége, a különböző be- és kilépési ponttal rendelkező képzési programok rugalmassága, valamint az

általános alapozó készségek és kompetenciák (például a kommunikatív és nyelvi készségek, az ismeretek mobilizálásának képessége, a problémamegoldás, a csapatmunka és a társas folyamatok megértése) fejlesztése szolgálják.

Mobilitás

A hallgatók, az alkalmazottak és a diplomások szabad mobilitása az európai felsőoktatási térség lényeges dimenziója. Az európai egyetemek a mobilitás határozottabb támogatását akarják, mind „horizontális”, mind „vertikális” irányban, és az a véleményük, hogy a virtuális mobilitás nem helyettesítheti a fizikai mobilitást. Szándékukban áll a kölcsönös elismerés és a mobilitás létező eszközeit (ECTS, Lisszaboni Nyilatkozat, Diploma-kiegészítés, NARIC/ENIC hálózat) pozitívan és rugalmasan hasznosítani. Az egyetemek csökkenteni szeretnék a nemzeti sajátosságok, egyéb akadályok és korlátozó tényezők hatását az európai tudományos pályák vonatkozásában azért, mert az oktató gárda európai tapasztalatainak gazdagítása fontos szempont számukra. Szükség van azonban a virtuális mobilitás és a transznacionális nevelés közös európai értelmezésére is.

Összeegyeztethető fokozatok az alap- és az egyetemi képzésben

A felsőoktatási intézmények támogatják azt a folyamatot, melynek célja egy összeegyeztethető fokozatszerzési rendszer létrehozása a világosan két szakaszra osztott, alap- és posztgraduális képzés szerint. Széles körű egyetértés tapasztalható a tekintetben, hogy az első fokozat megszerzéséhez 180–240 ECTS kreditpont szükséges, melynek különböznie kell aszerint, hogy a munkába állást vagy a további, posztgraduális tanulmányokra való felkészítést szolgálja. Bizonyos feltételek mellett az egyetem eldöntheti, hogy olyan integrált kurrikulumot hoz létre, mely egyenesen a „master” fokozathoz vezet. Az ehhez hasonló döntések kialakításában fontos szerepet játszanak a szakok köré létesült hálózatok. Az egyetemek meg vannak győződve egy olyan kreditakkumulációs és -transzfer rendszer előnyeiről, mely az ECTS-re épül és az egyetemek alapvető jogára, hogy eldönthessék, elfogadhatók-e a máshol szerzett kreditek.

Attraktivitás

Az európai felsőoktatási intézmények olyan pozícióba szeretnének kerülni, hogy a világ minden részéről vonzzák a tehetségeket. Ehhez intézményi, országos és európai szintű cselekvésre van szükség. Az erre vonatkozó szabályozásnak ki kell terjednie a kurrikulumok adaptációjára, az Európában és Európán kívül is értelmezhető fokozatok kialakítására, a hiteles minőségbiztosítási szabályozásra, a világnyelveken előadott képzési programokra, a megfelelő információkra és marketing tevékenységre, a külföldi hallgatók és oktatók számára biztosított otthonos körülményekre, valamint a stratégiai hálózati munkára. A siker kulcsa az is, hogy milyen gyorsan sikerül megszabadulni a mobilitást és a munkapiacot korlátozó intézkedésektől.

Az európai felsőoktatási intézmények elismerik, hogy hallgatóiknak olyan képesítésekre van szükségük, melyeket hatékonyan tudnak felhasználni tanulmányi és szakmai célból egész Európában. Az intézmények és hálózataik valamint szervezeteik elismerik szerepüket és felelősségüket e tekintetben, és megerősítik szándékukat, hogy e szerint szervezik munkájukat a továbbiakban, az autonómia keretein belül.

A felsőoktatási intézmények felszólítják a kormányokat, hogy mind nemzeti, mind európai összefüggésben segítsék és bátorítsák a változást és biztosítsák a kereteket a konvergencia irányába tartó összehangoláshoz és irányításhoz. Megerősítik szándékukat és képességüket, hogy

a közös vállalkozás kereteiben a fejlődést kezdeményező és támogató szerepet vállaljanak annak érdekében,

- hogy újrafogalmazzák a felsőoktatás és a kutatás szerepét összeurópai keretek között;
- hogy megreformálják és megújítsák a kurrikulumokat és a felsőoktatás egészét;
- hogy növeljék és továbbfejlesszék a kutatás szerepét a felsőoktatáson belül;
- hogy kölcsönösen elfogadható mechanizmusokat alkalmazzanak a minőség értékelésében, biztosításában és igazolásában;
- hogy az európai dimenzió mentén közös alapra építkezzenek és biztosítsák a kompatibilitást a különböző intézmények, kurrikulumok és fokozatok között;
- hogy segítsék a hallgatók és alkalmazottak mobilitását és a diplomások európai foglalkoztathatóságát;
- hogy támogassák az egyetemek modernizációs törekvéseit azokban az európai országokban, ahol az európai felsőoktatási térség kialakítása a legnehezebb feladatot jelenti;
- hogy megfeleljenek azoknak a követelményeknek, melyeket az átláthatóság, az attraktivitás és a versenypésség jelent otthon, Európában és a világban; s végül
- hogy a felsőoktatást továbbra is alapvető közös felelősségnek tekintsék.

* * *

Prága

Az európai felsőoktatási térség felé

Az európai felsőoktatásért felelős miniszterek prágai közleménye

Prága, 2001. május 19.

Két évvel a Bolognai Nyilatkozat, és három évvel a Sorbonne-i Nyilatkozat aláírása után a harminckét felsőoktatásért felelős európai miniszter Prágában találkozott, hogy áttekintsék az eddigi eredményeket, valamint hogy kijelöljék a folyamat irányát és prioritásait a következő évekre. A miniszterek újra kinyilvánították elkötelezettségüket, hogy 2010-ig kialakítják az európai felsőoktatási térséget. Prága mint helyszín kiválasztása szimbolikus jelentéssel bír, mely közvetíti szándékukat, hogy egész Európát bevonják e folyamatba, előrevetítve ezzel az Európai Unió bővülését. A miniszterek üdvözölték és áttekintették a „Bolognai folyamat továbbfejlesztése” című jelentést, mely a konferencia után létrejött operatív csoport megbízása alapján született. A résztvevők megállapították, hogy a Bolognai Nyilatkozatban lefektetett célokat széles körben elfogadták és a felsőoktatás továbbfejlesztése alapelveként használják maguk az aláírók, valamint az egyetemek és más felsőoktatási intézmények. A miniszterek ismét megerősítették, hogy tovább kell javítani a mobilitás feltételeit, hogy ezáltal mind a hallgatók, mind az oktatók, a kutatók és az adminisztratív dolgozók hasznára váljon az európai felsőoktatási térség gazdagsága, benne a demokrácia értékei, a kultúrák és a nyelvek sokszínűsége és a felsőoktatási rendszerek sokfélesége.

A miniszterek emlékeztettek az Európai Felsőoktatási Intézmények Konferenciájára, amit március 29–30-án tartottak Salamancában, az idén március 24–25-én, Göteborgban tartott Európai Egyetemi Hallgatók Konferenciájának ajánlásaira, valamint nagyra becsülésüket fejezték ki azért az aktív szerepért, amelyet az Európai Egyetemi Szövetség (European University

Association, EUA) és az Európai Hallgatói Szervezetek (National Unions of Students in Europe, ESIB) vállaltak a bolognai folyamatban. Nagyrabecsüléssel utaltak továbbá sok kezdeményezésre, mely ugyancsak tovább segítette a folyamatot. A miniszterek megemlékeztek az Európai Bizottság konstruktív segítségéről is.

A miniszterek tapasztalatai szerint sok országban intenzíven és széles körben foglalkoztak a Nyilatkozat azon javaslataival, melyek a fokozati rendszerről és az ezzel kapcsolatos teendőkről szóltak. Különösen nagyra értékelték azt, ahogy a minőségbiztosítási rendszer kialakításán végzett munka halad. A miniszterek úgy tapasztalták, hogy erős igény van az együttműködésre, mellyel a transznacionális oktatás kereteiben létrejövő problémákat kell kezelni. Tapasztalták azt az igényt is, mely az élethosszig tartó tanulás alapján fogalmazódik meg a felsőoktatás felé.

További teendők a bolognai folyamat hat célkitűzése értelmében

Összhangban a Bolognai Nyilatkozat megállapításaival a miniszterek megerősítették, hogy az európai felsőoktatási térség létrehozása feltétele annak, hogy Európa felsőoktatási intézményei tovább növeljék versenyképességüket, és még attraktívabbak legyenek. Támogatták azt az elképzelést, hogy váljon a felsőoktatás a közjó és a közös felelősség részévé most és a jövőben (szabályozásban stb.), legyenek a hallgatók teljes jogú tagjai a felsőoktatás társadalmának. E szempontok alapján a folyamat további jellemzőit a következőkben foglalták össze:

Jól átlátható és összehasonlítható fokozati rendszer kialakítása

A miniszterek határozottan arra bíztatták az egyetemeket és más felsőoktatási intézményeket, hogy használják fel mind a nemzeti törvényeket, mind az európai szintű eszközöket, melyek a tanegységek, fokozatok és egyéb értékelési formák tudományos és szakmai elismerésére szolgálnak, annak érdekében, hogy a polgárok hatékonyan használhassák végzettségüket, kompetenciáikat és készségeiket az európai felsőoktatási térség teljes egészében.

A miniszterek felhívást intéztek a jelenlegi szervezetekhez és hálózatokhoz, például a NARIC-hoz és az ENIC-hez, hogy segítsék a hatékony és méltányos eszmecserét, melyben elismerik a fokozati rendszer napjainkban tapasztalható sokféleségét intézményi, országos és európai szinten is.

Lényegileg két szakaszból álló képzési rendszer kialakítása

A miniszterek meglepéssel nyugtázták, hogy a két szakaszos képzési rendre épülő fokozati rendszer, mely a felsőoktatást alapképzésre és egyetemi képzésre tagolja, a fő megvitatni való kérdések között szerepelt. Néhány országban már alkalmazzák ezt a szerkezeti modellt, több országban pedig alaposan tanulmányozzák. Fontos megjegyeznünk, hogy sok országban a „bachelor” és a „master” fokozat, vagy az ezekhez hasonló egyetemi fokozatok nemcsak egyetemeken, hanem más felsőoktatási intézményekben is megszerezhetők. Lehetséges és természetesen kívánatos, hogy a fokozat elnyeréséhez szükséges képzési program több orientációs lehetőségnek és különböző szakmai irányoknak feleljen meg, mellyel teljesíteni tudja az egyéni, a tudományos és a munkapiaci igényeket, és ez a követelmény egybecseng a 2001 februárjában, Helsinkiben az alapképzésről tartott nemzetközi szeminárium megállapításaival is.

A kreditrendszer bevezetése

A miniszterek hangsúlyozták, hogy szükséges a minősítési rendszer általános alapelveinek leszögezése, mely az ECTS-re vagy egy azzal kompatibilis rendszerre épül, és biztosítja mind az átválthatóságot, mind az akkumulációt, hogy ezzel lehetővé váljon a tanulmányok és a minő-

sítési folyamat nagyobb rugalmassága. A kölcsönösen elismert minőségbiztosítási rendszerekkel együtt, e feltételek megteremtésével megkönnyítik az egyetemi hallgatók számára, hogy megjelenjenek az európai munkapiacon, és lehetővé teszik, hogy az európai felsőoktatás vonzereje, versenyképessége és összeegyeztethetősége tovább erősödjön. A kreditrendszer és az ezt kiegészítő diploma általános elterjedése ebbe az irányba fogja tovább vinni a folyamatot.

A mobilitás serkentése

A miniszterek újfent megerősítették, hogy a Bolognai Nyilatkozatban megfogalmazott cél, mely a hallgatók, oktatók, kutatók és adminisztratív dolgozók mobilitásának javításáról szól, rendkívüli jelentőségű. Ezért megerősítették elkötelezettségüket, hogy elgördítenek minden akadályt a hallgatók, oktatók, kutatók és adminisztratív dolgozók szabad mozgása elől, s hangsúlyozták a mobilitás szociális vetületét. Emlékeztettek az Európai Unió programjaira, melyek jó feltételeket teremtenek a mobilitáshoz, valamint az e téren elért eredményekre, például a Mobilitás Cselekvési Terv (Mobility Action Plan) beindítására, melyet az Európa Tanács hagyott jóvá Nizzában, 2000-ben.

Az európai együttműködés támogatása a minőségbiztosításban

A miniszterek kiemelték, hogy a minőségbiztosítási rendszer kulcsszerepet játszik a magas szintű követelmények biztosításában és a minősítések összehasonlíthatóságában egész Európára kiterjedően. A minőségbiztosítás hálózatait szorosabb együttműködésre bíztatták. Hangsúlyozták, hogy szoros európai együttműködés és a nemzeti minőségbiztosítási rendszerek kölcsönös bizalma és elfogadása szükséges. Továbbá arra bátorították az egyetemeket és a felsőoktatás más intézményeit, hogy tegyék közzé a legjobban bevált gyakorlati példákat, valamint tervezzék meg az akkreditációs/értékelési mechanizmusok kölcsönös elfogadásának forgatókönyvét. A miniszterek felhívták az egyetemeket és más felsőoktatási intézményeket, országos hatóságokat és az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Hálózatot (European Network of Quality Assurance in Higher Education, ENQA) együttműködésben azon országok megfelelő intézményeivel, melyek nem tagjai az ENQA-nak, hogy együtt munkálják ki a közös normarendszert és tegyék közzé a legjobb gyakorlati eljárásokat.

A felsőoktatás európai dimenziójának erősítése

A miniszterek felhívást intéztek a felsőoktatási ágazathoz, hogy a modulok, szakok és kurikulumok „európai” tartalmát, orientációját vagy szervezését minden szinten tovább bővítsék, hogy ezzel tovább erősítsék a felsőoktatás fontos európai dimenzióit és a diplomások munka-lehetőségeit. Ez elsősorban azokat a modulokat, szakokat és fokozatszerzéshez szükséges kurikulumokat érinti, melyeket több ország intézményei partnerkapcsolatok alapján kínálnak, és elismert közös fokozat adományozása a céljuk.

A miniszterek hangsúlyozták a továbbiakat:

Élethosszig tartó tanulás

Az élethosszig tartó tanulás az európai felsőoktatási térség alapvető eleme. A jövő Európája a tudásközpontú társadalomra és gazdaságra épül, ahol az élethosszig tartó tanulás stratégiájára van szükség ahhoz, hogy megfelelhessünk a versenyképesség és az új technológia követelményeinek, valamint hogy tovább javítsuk a társadalmi kohéziót, az egyenlő esélyeket és az életminőséget.

A felsőoktatási intézmények és a hallgatók

A miniszterek nyomatékosan kijelentették, hogy az európai felsőoktatási térség létrehozásába, kialakításába kompetens, aktív és konstruktív partnerekként kell bevonni az egyetemeket és más felsőoktatási intézményeket, valamint az egyetemi hallgatókat. Az intézmények már bizonyították, milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak a kompatibilis és hatékony, ugyanakkor sokszínű és a sajátosságokhoz alkalmazkodó európai felsőoktatási térség létrehozásának. A miniszterek arra is rámutattak, hogy az európai felsőoktatási térség iránti bizalom, kompatibilitás és attraktivitás alapvető feltétele a minőség. A miniszterek kifejezték nagyrabecsülésüket mindazoknak, akik hozzájárultak olyan tanulmányi programok létrehozásához, melyek egyesítik a tudományos minőséget a hosszú távú munkapiaci lehetőségekkel, és további aktív szerep vállalására szólították fel a felsőoktatási intézményeket.

A miniszterek megerősítették, hogy a hallgatók vegyenek részt és éljenek eszközeikkel, hogy befolyásolják az oktatás szervezését és tartalmának meghatározását az egyetemeken és más felsőoktatási intézményekben. A miniszterek újfent hangsúlyozták a hallgatók igényét a bolognai folyamat szociális dimenziójának figyelembevételére.

Az európai felsőoktatási térség attraktivitásának növelése

A miniszterek egyöntetűen fontosnak tartották, hogy vonzóbbá kell tenni az európai felsőoktatási térséget mind az európai, mind a világ más részeiből érkező hallgatók számára. Az európai felsőoktatás átláthatóságát és összehasonlíthatóságát világszerte erősíteni kell a minősítési rendszer közös kereteinek kialakításával, valamint koherens minőségbiztosítással, akkreditációs/értékelési mechanizmusokkal és hatékonyabb információáramlással.

A miniszterek különösen hangsúlyozták azt, hogy a felsőoktatás és kutatás hatékonysága fontos meghatározója Európa nemzetközi megítélésének és versenyképességének, és ennek a jövőben is így kell lennie. A miniszterek egyetértettek abban, hogy nagyobb figyelmet kell szentelni annak a haszonnak, amit az európai felsőoktatási térség az intézmények és képzési programok sokféleségéből nyerhet. Felhívták Európa országait, hogy szorosabban működjenek együtt a transznacionális nevelés lehetséges alkalmazásainak és perspektíváinak kidolgozásában.

További feladatok

A miniszterek elkötelezték magukat, hogy továbbra is együttműködnek a Bolognai Nyilatkozatban meghatározott célok értelmében, a nyelvek, kultúrák és nemzeti rendszerek közti hasonlóságokra építve és a sokféleségből származó előnyöket kihasználva. Felhasználják minden lehetőséget, melyet a kormányközi együttműködés, az európai egyetemek és más felsőoktatási intézmények, hallgatói szervezetek, valamint a Közösség programjai között folyó dialógus kínál.

A miniszterek üdvözölték a bolognai folyamathoz újonnan csatlakozó országokat. Az Európai Közösség Socrates, Leonardo vagy Tempus programjaiban már résztvevő országok miniszterei nyújtják be pályázatukat felvételre, melyek közül Horvátország, Ciprus és Törökország kérelmét fogadták el.

A miniszterek úgy határoztak, hogy 2003 második felében, Berlinben tartják a következő találkozót, hogy áttekinthessék az eredményeket és meghatározzák a további irányt és prioritásokat az európai felsőoktatási térség megteremtésének folyamatában. Megfogalmazták, hogy a további munka szervezéséhez szükséges egy operatív és egy előkészítő csoport felállítása. Az

operatív csoport tagjai között legyen egy-egy képviselő minden aláíró ország részéről, az új tagországokból és az Európai Bizottságból, az elnököt az EU soros elnöksége jelölje. Az előkészítő csoport tagjai között legyenek az előző és a következő találkozót szervező országok képviselői, két EU-tagállam és két nem EU-tagállam képviselői, ez utóbbi négy képviselőt az operatív csoport választja meg. A soros EU-elnökség és az Európai Bizottság ugyancsak részt vesz az előkészítő csoport munkájában. Az előkészítő csoport elnöki tisztét a következő miniszteri találkozót szervező ország képviselője tölti be.

Az Európai Egyetemek Szövetségével (European University Association), az Európai Felsőoktatási Intézmények Szövetségével (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE) az Európai Hallgatói Szervezetekkel (National Unions of Students in Europe) és az Európa Tanáccsal kell konzultálni az operatív munka során.

A folyamat további támogatása érdekében a miniszterek azt kérték az operatív csoporttól, hogy szervezzenek szemináriumokat a következő témakörök felderítésére: kooperáció az akkreditációban és minőségbiztosításban; a kreditek egyeztetése és működési mechanizmusa a bolognai folyamatban; közös fokozatok létrehozása; a szociális dimenzió, különös tekintettel a mobilitás akadályaira; a bolognai folyamat kiszélesítése; élethosszig tartó tanulás, a hallgatók bevonása.

(a Bolognai Nyilatkozat kivételével a szövegeket Zsigovits Gabriella fordította)

